

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΙ ΙΑΤΡΟΙ

ΣΤΟ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΑΝΤΩΝΗΣ Α. ΚΑΒΑΓΙΑΣ

1. ΙΩΑΝΝΗΣ – ΙΑΚΩΒΟΣ ΜΑΓΕΡ (MEYER)

Γερμανο-Ελβετός πρακτικός , φαρμακοποιός και γενικός γιατρός. Γεννήθηκε το 1798 στη Ζυρίχη. Ακολουθώντας το Φιλελληνικό ρεύμα της αλληλεγγύης προς τους επαναστατημένους Έλληνες ήρθε στην Ελλάδα. Αναφέρετε ότι τον Φεβρουάριο του 1823 υπηρετούσε ως γιατρός στο πλοίο « Άρης » που βρισκόταν αραγμένο κοντά στο Βασιλάδι. Εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι το 1823 όπου πρωτοστάτησε στη λειτουργία Νοσοκομείου. Παντρεύτηκε Ελληνίδα η οποία ονομαζόταν Αλτάνη και είχε γεννηθεί στο νησί του Ιονίου Κάλαμος. Εικασίες υπάρχουν ως προς το επίθετό της αν ήταν Ιγγλέση ή Λάμπρου. Εξέδωσε τα « Ελληνικά Χρονικά » εφημερίδα στην οποία περιέγραφε κυρίως γεγονότα που διαδραματίζονταν στο πολιορκημένο Μεσολόγγι από 2 Ιανουαρίου του 1824 έως 20 Φεβρουαρίου 1826. Θεωρείται πρωτοπόρος της ελληνικής δημοσιογραφίας. Ο Μάγερ μαζί με τη σύζυγό του , τα δύο νήπια τέκνα του και την ψυχοκόρη της οικογένειας τη Σουλιώτισσα Σάντρα επιχείρησαν κατά την « Έξοδο » (10 Απριλίου 1826) να διέλθουν μέσω των γραμμών του εχθρού αλλά σκοτώθηκαν. Διασώθηκε μόνο η Σάντρα η οποία μετά την απελευθέρωση επέστρεψε στην πόλη. Ένα τμήμα του Ημερολογίου του με τον τίτλο « Ημερολόγιον της Πολιορκίας του Μεσολογγίου (1825-1826) υπό Ιωάννου-Ιακώβου Μάγερ » εκδόθηκε στην Αθήνα το 1926. Η έκδοση έγινε επ' ευκαιρία των εορτών της εκατονταετηρίδας από την Έξοδο, που επιμελήθηκε ο Γεώργιος Δροσίνης.

2. ΜΙΛΛΙΝΓΚΕΝ ΙΟΥΛΙΟΣ (MILLINGEN JULIUS)

Σκώτος γιατρός (1800-1878) Ολλανδικής καταγωγής φιλέλληνας που έγραψε απομνημονεύματα (Memoirs of Affaires of Greece) σχετικά με την παραμονή του στην Ελλάδα (εκδόθηκαν στο Λονδίνο το 1831). Ο Μίλλιγκεν περιέθαλψε τον Καραϊσκάκη στην Κεφαλλονιά (το 1823) όταν είχε καταφύγει για να θεραπευτεί από το συνεχή πυρετό τον οποίο παρουσίαζε. Τον ίδιο χρόνο οικειοθελώς μετέβη στο Μεσολόγγι. Μετείχε στη νεκροψία του Λόρδου Βύρωνα. Μετά το θάνατο του Βύρωνα (19 Απριλίου 1824) έφυγε από το Μεσολόγγι. Αιχμαλωτίσθηκε στο Μοριά (1825) και προσχώρησε στην υπηρεσία του Ιμπραήμ. Μετά την αποχώρηση του Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο πήγε στην Κωνσταντινούπολη και κατέληξε να γίνει προσωπικός γιατρός του Σουλτάνου. Έζησε έκτοτε στην Πόλη μέχρι το θάνατό του.

3. ΜΠΡΟΥΝΟ ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΟ (BRUNO FRANCESCO)

Υπήρξε θεράπων ιατρός του Λόρδου Βύρωνα. Καταγόταν από τη Σικελία και είχε σπουδάσει Ιατρική στη Γένοβα.

Συνέταξε την έκθεση νεκροψίας του Βύρωνα στην οποία αναφέρει μεταξύ άλλων :
«...Τα συνήθη αποτελέσματα της φλεγμονής ήσαν ευδιάκριτα εις όλον τον εγκέφαλον...
...Φλεγμονή των μηνίγγων, κηλίδες αίματος στη μυελώδη ουσία του εγκεφάλου...»

Συνεπώς, ο θάνατος του Λόρδου Βύρωνα προήλθε μάλλον από μηνιγγίτιδα. Πρέπει να σημειωθεί ότι και ο τυφοειδής πυρετός παρουσιάζει μηνιγγική μορφή.

Στο περιοδικό « Ο Επιθεωρητής » (The Examiner) 22 Αυγούστου του 1824 δημοσιεύτηκε άρθρο του Μπρούνο με τίτλο « Last moments of Lord Byron ».

Δεν γνωρίζουμε εάν έμεινε στο Μεσολόγγι μετά το θάνατο του Βύρωνα. Γνωρίζουμε μόνο ότι πέθανε στο Ναύπλιο το 1828.

4. ΤΡΑΪΜΠΕΡ ΕΡΡΙΚΟΣ (HEINRICH TREIBER)

Meiningen (Γερμανία) 1796 – Αθήνα 1882

Γερμανός φιλέλληνας γιατρός που πήρε μέρος στον εθνικό-απελευθερωτικό αγώνα του 1821. (Παρευρέθηκε ως χειρουργός σε περισσότερες από 50 μάχες).

Σπούδασε Ιατρική στα Πανεπιστήμια Ιένας, Μονάχου και Warzburg.

1819-1821 ειδικεύεται στη Χειρουργική στο Παρίσι. Εκεί έμαθε για την κήρυξη της Επανάστασης στην Ελλάδα.

Το Δεκέμβριο του 1821 φθάνει στο λιμάνι του Λιβόρνο και επιβιβάζεται σε ζακυνθινό εμπορικό πλοίο που σάλπαρε εκείνη την ώρα για την Ελλάδα. Από την ημερομηνία αυτή έως και την 28^η Απριλίου 1828 κρατάει ημερολόγιο.

1822-1823 γιατρός στο Ναύπλιο.

Τέλη Ιανουαρίου 1824 φθάνει στο Μεσολόγγι όπου παρέμεινε έως 2 Νοεμβρίου 1824 (δηλαδή 6 μήνες μετά το θάνατο του Βύρωνα). Εκτελεί την νεκροτομή του σώματος του Λόρδου Βύρωνα και την ταρίχευση (19 Απριλίου 1824).

Ακολουθεί στη συνέχεια την πορεία του Καραϊσκάκη. Πήρε μέρος στις μάχες Χαϊδαρίου, Δόμβραιννας, Σαλώνων και Καστέλλας.

Επιστρέφει στο Ναύπλιο και υπηρετεί ως γιατρός στον Φαβιέρο.

1826 Γιατρός στο εκστρατευτικό σώμα στην προσπάθεια κατάληψης της Εύβοιας.

1827 Ιδρύει στρατιωτικό νοσοκομείο στη Σαλαμίνα.

Τέλη 1827 έως αρχές 1828 γιατρός του Άστιγγα επί της ατμοκίνητης « Καρτερίας ».

1831 Φεβρουάριος παντρεύεται στο Ναύπλιο τη Σάντα, κόρη του Δομένιγου Οριγώνη πολιτικού πρόσφυγα από το Αιάκειο της Κορσικής. (Ο Οριγώνης εκτελούσε καθήκοντα προξένου της Ολλανδίας στο Ναύπλιο).

1831 Σεπτέμβριος υπογράφει τη νεκροψία του σώματος του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια.

1834 Μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα ο Τράϊμπερ μεταφέρει την οικογένειά του. Διέμενε σε ιδιόκτητη κατοικία κοντά στο Θησείο όπου εδέχετο την πολυπληθή πελατεία του. «

1835 Αρχίατρος της Στρατιωτικής Υγειονομικής Υπηρεσίας.

1836-1838 Πρόεδρος του Ιατροσυνεδρίου (Ανώτατο Ιατρικό Συμβούλιο του Κράτους).

1837 Καθηγητής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο του Όθωνα.

1842 Μαζί με τον Ιωάννη Βούρο προσωπικός γιατρός του Όθωνα.

Ο Τράϊμπερ υπήρξε μέλος πολλών επιστημονικών εταιρειών.

Απέκτησε 6 παιδιά εξ ων δυο πέθαναν σε νεαρή ηλικία (ο Δομένικος σε ηλικία 9 ετών και η κόρη του Τερέζα 28 ετών).

Η κόρη του Ρόζα νυμφεύθηκε τον Πέτρο Κιάππε δικηγόρο και απέκτησαν τα μοναδικά εγγόνια του Τράϊμπερ. Η άλλη κόρη του Πηνελόπη νυμφεύθηκε τον αδερφό του Κιάππε Αριστεΐδη, επίσης δικηγόρο αλλά δεν απέκτησαν παιδιά.

Ο γυιός του Βερνάρδος νυμφεύθηκε τη Βικτώρια Μερτρούδ αλλά τα τέκνα του πέθαναν όλα σε μικρή ηλικία.

Ο άλλος γυιός του Αλέξανδρος, επίατρος, πέθανε άγαμος σχετικά νέος (1892). Έτσι το επίθετο Τράϊμπερ χάθηκε.

Έγραψε « Αναμνήσεις από την Ελλάδα » (1822-1828) που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1960. Μετάφραση από τα Γερμανικά του Δρος Χρήστου Ν. Αποστολίδη δισέγγονου του.

Ο Τράϊμπερ πέθανε σε ηλικία 86 ετών (1882) και ετάφη στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών. Μια μικρή πάροδος των Αθηνών κοντά στην Πλατεία Βάθης (ενώνει την οδό Λιοσίων με την οδό Ακομινάτου) φέρει ακόμα και σήμερα το όνομα του Ερρίκου Τράϊμπερ ίσως γιατί είναι πολύ μικρή και ασήμαντη και δεν σκέφθηκε κανείς να την μεταβαπτίσει.

Μια λεπτομέρεια σχετικά με τη νεκροτομή-νεκροψία του Λόρδου Βύρωνα. Ο Τράϊμπερ αναφέρει στις αναμνήσεις του ότι παρίστατο ως βοηθός ένας φαρμακοποιός από τη Σαρδηνία ονόματι Φόρτι που είχε λάβει μέρος και στη μάχη του Πέτα.

Τόσον ο Φόρτι όσον και ο Μίλλινγκεν αρρώστησαν. Μετά περίπου ένα μήνα ο Φόρτι πέθανε (26/05/1824) ενώ ο Μίλλινγκεν συνήλθε αργά αλλά σταθερά μετά από διάστημα άνω των δύο μηνών. Εικάζεται ότι τόσον ο θάνατος του Φόρτι όσον και η μακροχρόνια ασθένεια του Μίλλινγκεν σχετίζονται με το λοιμώδες νόσημα από το οποίο προσεβλήθη ο Λόρδος Βύρων.

5. ΒΑΓΙΑΣ ΛΟΥΚΑΣ

« Ιατροχειρουργός » από τη Βόρεια Ήπειρο. Γεννήθηκε στο χωριό Λεκλή (σήμερα περιοχή Τεπελένι). Εγκύκλιες σπουδές στα Γιάννενα. Υπήρξε μαθητής του Διδάσκालου του Γένους Αθανάσιου Ψαλίδα (αργότερα παντρεύτηκε την κόρη του). Σπούδασε 12 χρόνια Ιατρική στο Παρίσι, τη Λειψία και τη Βιέννη. Επανήλθε στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε στα Γιάννενα, στην Αυλή του Αλή Πασά όπου ο αδελφός του Θανάσης Βάγιας ήταν επικεφαλής της Αλβανικής φρουράς.

Υπηρέτησε κατά την Επανάσταση του 1821 « ως γιατρός και χειρουργός του Σώματος των Σουλιωτών » Ιατρός του Μαυροκορδάτου έχαιρε μεγάλης φήμης στο Μεσολόγγι.

Πήρε μέρος στο Ιατρικό συμβούλιο για τον βαριά ασθενή Λόρδο Βύρωνα και συνυπέγραψε την έκθεση νεκροψίας του Μεγάλου Φιλέλληνα μαζί με τους Φραντσέσκο Μπρούνο, Ιούλιο Μίλλινγκεν και Ερρίκο Τράϊμπερ.

Δεν γνωρίζουμε τις περαιτέρω δραστηριότητές του. Δηλαδή εάν μετά το θάνατο του Βύρωνα , παρέμεινε στο Μεσολόγγι και πήρε μέρος στην Έξοδο ή έφυγε από την Πόλη.

Γνωρίζουμε μόνο ότι πέθανε στο Άργος το 1828.

6. ΤΖΙΑΠΑΣ Ή ΤΣΙΑΠΑΣ ΔΟΥΚΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

« Ιατροχειρουργός » από την Κέρκυρα. Αναφέρεται από τον Σπυρομήλιο. Σκοτώθηκε κατά την « Έξοδο » με την οικογένεια και τους δυο γυιούς του.

7. ΚΟΝΟΦΑΓΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

« Ιατροχειρουργός » από την Ήπειρο. Αναφέρεται στα απομνημονεύματα του Κασομούλη ότι ήταν στο Πολιορκημένο Μεσολόγγι και σκοτώθηκε κατά την Έξοδο. Ο Σπυρομήλιος χαρακτηρίζει τους Τσιαπά και Κονοφάγο πρακτικούς γιατρούς.

8. ΣΤΕΦΑΝΙΤΣΗΣ Ή ΣΤΕΦΑΝΙΤΖΗΣ ΠΕΤΡΟΣ (1791-1863)

Πρακτικός γιατρός από τη Λευκάδα. Σπούδασε Φαρμακοποιία κοντά στους αδελφούς Τρύφου στη Λευκάδα και έλαβε μαθήματα Ιατρικής στο Collegio Medico του Ιατρικού Συλλόγου Κέρκυρας. Λόγω δραστηριοτήτων του υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων καταδιώχτηκε από τους Άγγλους και κατέφυγε , εξόριστος από τη Λευκάδα, στο Μεσολόγγι. Λέγεται ότι έφθασε με πλοiάριο στο Μεσολόγγι από τη Λευκάδα. Πήρε μέρος στη μάχη του Πέτα. Υπηρέτησε άμισθος στο πολιορκημένο Μεσολόγγι. Τον Δεκέμβριο του 1825 ο Στεφανίτσης ανακηρύχθηκε πολίτης Μεσολογγίου για την προσφορά του. Διασώθηκε τραυματισμένος κατά την Έξοδο μαζί με το δεκατριάχρονο θετό γυιό του Νικόλαο Κωνσταντίνου Γκίκα (οι γονείς του Νικόλαου είχαν σκοτωθεί από οβίδα εντός της κατοικίας τους). Στα απομνημονεύματα του ο Στεφανίτσης αναφέρει ότι μαζί του σώθηκαν και δυο φαρμακοποιοί οι Μπονισέρης και Στ.Μαυρομμάτης. Μετά την Έξοδο κατέφυγε στο Ναύπλιο όπου άσκησε την Ιατρική για περίπου 8 χρόνια. Μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο μετέφερε και αυτός την έδρα του στην Αθήνα και άσκησε το επάγγελμα έως το θάνατό του. Ο θετός γιός του σπούδασε Ιατρική και υπηρέτησε ως στρατιωτικός γιατρός. Πέθανε νεότερος σε ηλικία 36 ετών (1849). Ο Στεφανίτσης εξέδωσε « Απομνημονεύματα » στο τυπογραφείο Κ.Ράλλη το έτος 1839. Λόγω των 180 ετών από την έκδοση του βιβλίου αυτού έγινε το 2019 φιλολογική παρουσίαση του από τον Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη ομότιμο Διευθυντή Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Κηδεύτηκε στις 6 Μαρτίου 1863 και πιθανά ετάφη στον περίβολο της Ριζαρείου Σχολής στην οποία είχε αφήσει , με διαθήκη , την ακίνητη περιουσία του.

9. ΤΥΠΑΛΛΟΣ – ΧΑΡΙΤΑΤΟΣ (ΜΑΡΙΝΟΥ) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (1791-1872)

Γιατρός από την Κεφαλλονιά. Σπούδασε Ιατρική στην Πάδοβα και στο Παρίσι. Μετά την έκρηξη της Επανάστασης μαζί με τον Άγγλο στρατηγό Γκόρντον κατάρτισε σώμα από 100 άνδρες το οποίο συντηρούσε. Παρείχε τις πολύτιμες ιατρικές υπηρεσίες του ως χειρουργός στο Βραχώρι (Αγρίνιο), Μεσολόγγι (Α΄ Πολιορκία), Πάτρα, Τρίπολη, Κόρινθο, Ύδρα, Κάρυστο. Στο στρατό έφερε το βαθμό του Χιλίαρχου και Επίατρου Φάλαγγας.

10. ΔΕΣΥΛΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Γιατρός και Φιλικός από την Πάργα. Σπούδασε Ιατρική στην Πίζα όπου μυήθηκε στην Εταιρεία. Πήρε μέρος σε πολλές μάχες στη Δυτική Στερεά και Πελοπόννησο. Έχει εντοπισθεί η παρουσία του στο Μεσολόγγι κατά την Α΄ Πολιορκία. Δεν γνωρίζουμε εάν προσέφερε ιατρικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της παραμονής του.

11. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Από τις « Αναμνήσεις » του Τράϊμπερ και από τον Κατάλογο Γερμανών Φιλελλήνων που συνοδεύει το κείμενο, προκύπτουν τα ονόματα γιατρών (Γερμανών) που ήσαν εντός του Πολιορκημένου Μεσολογγίου.

α) Weiyand γιατρός από τη Βυρτσβούργκ. Προσεβλήθη από γαστρεντερίτιδα (πιθανά τύφος) και πέθανε στο Μεσολόγγι 8 Αυγούστου του 1822.

β) Johansen γιατρός από το Gluckstadt του Χολστάϊν, πέθανε στο Μεσολόγγι (δεν αναφέρονται αίτια) το 1823.

γ) Κνόffel Δρ. Ιατρικής από τη Φρανγκφούρτη του Μάϊν, πέθανε στο Μεσολόγγι (δεν αναφέρονται αίτια) τον Ιούλιο του 1823.

δ) Ο πρώτος ταγματάρχης ιατρός Johann Daniel Elster. Πρώτος έφθασε στο Μεσολόγγι στις 17 Μαρτίου 1822 όπου εγκαθιστά ένα πλήρες φαρμακείο με χρήματα της συζύγου του για την αγάπη της οποίας ασπάσθηκε το ορθόδοξο δόγμα. 26/05/1822 έφυγε για την Πάτρα. Επίσης στον ίδιο κατάλογο περιλαμβάνεται και το όνομα του Φαρμακοποιού Fels από τη Λειψία που δραστηριοποιήθηκε στο Μεσολόγγι την περίοδο 1822-1824.

12. Από τα « Απομνημονεύματα » του Κασομούλη προκύπτουν τα ονόματα των Χειρουργών :

α) Γιάννη Ιωνά έπεσε κατά την « Έξοδο ».

β) Νικόλαου Κωνσταντίνου από την Κέρκυρα, έπεσε κατά την « Έξοδο ».

γ) Βιτσέντσου Μαυρίκιου- Ρωμανού ιατροχειρουργού από την Κέρκυρα. Εισήλθε στο Μεσολόγγι τον Αύγουστο του 1824 φέρνοντας ποσότητα ιατρικών ειδών. Τον Ιανουάριο του 1825 έφυγε για την Ύδρα. Αναφέρεται και στο έργο του Ν.Κολόμβα. Επίσης στα « Απομνημονεύματα » υπάρχει η πληροφορία ότι στο Μεσολόγγι λειτουργούσε Σπετσαρία (Sprezieria) υπό τον Ιταλό Φαρμακοποιό (σπετσειέρη) Πέτρο Κάρολο.

13. Από το έργο του Νίκου Κολόμβα « Μεσολόγγι 1821-1829, οι Αθάνατοι Πρόμαχοι » προκύπτουν τα ονόματα των πρακτικών γιατρών.

α) Κονταξής ή Κονστακτής Γεώργιος. Πρακτικός χειρουργός της Φρουράς από το Μεσολόγγι , έπεσε κατά την τελευταία πολιορκία.

β) Ο γαμπρός του Κονταξή Γιώργος Ιωνάς επίσης πρακτικός γιατρός παρέμεινε στο Μεσολόγγι για μικρό χρονικό διάστημα. Τον Οκτώβριο του 1825 έφυγε για το Ναύπλιο.

γ) Ραζής Κώστας. Από το 1822 έως το 1826 υπηρέτησε ως γιατρός στο Αιτωλικό μέχρι την πτώση του την 1 Μαρτίου 1826. Στη συνέχεια αιχμαλωτίστηκε με όλη την οικογένειά του, μεταφέρθηκε στα Γιάννενα, από όπου απελευθερώθηκε με τη συνδρομή ομογενών. Κατόπιν πέρασε στα Επτάνησα όπου και πέθανε σε βαθιά γεράματα.

δ) Χαντζόπουλος Συνέσιος. Πρακτικός χειρουργός από το Μεσολόγγι. Διασώθηκε κατά την Έξοδο.

ε) Δύο Κερκυραίοι πτυχιούχοι γιατροί.

Αυγουστής Θερειανός και Μαυρίκιος-Βικέντιος Ρωμανός. Λίγο πριν την Έξοδο ο πρώτος μετέβη στα Επτάνησα για προμήθεια τροφίμων και ο δεύτερος , τον Ιανουάριο του 1826, να συνοδεύσει τραυματίες του Στόλου και της Φρουράς στην Ύδρα.

14. Σύμφωνα με τον Σπυρομήλιο από το Εκτελεστικό διορίστηκε να μεταβεί στο Μεσολόγγι ο Ιατροχειρουργός Χρήστος Χορμόβας ο οποίος δεν εμφανίστηκε στην Πόλη. Επίσης ένας πρακτικός γιατρός από τη Βόνιτσα Βασίλης Βονιτζάνος σκοτώθηκε κατά τον βομβαρδισμό της 3^{ης} Ιανουαρίου 1826. Επίσης στο έργο του Κολόμβα υπάρχει το όνομα του Μεσολογγίτη Σταμούλη Μαυρομμάτη που είχε διοριστεί φαρμακοποιός της Φρουράς.

15. Στο Αρχείο Διοικητικής Επιτροπής περιόδου αγώνα αναφέρετε το όνομα του Ιατροχειρουργού Κ.Μίγκουλη που βρέθηκε στο Μεσολόγγι το 1826. Άγνωστη η τύχη του.

Περατώνοντας τη μελέτη αυτή αναφέρω τον Πυλαρινό (Σάββα) Σταματέλο (1796-1875) Γιατρό από την Κεφαλονιά. Σπούδασε Ιατρική στη Πάδοβα και στο Παρίσι. Διετέλεσε καθηγητής της Πειραματικής Φυσικής στην Ιόνιο Ακαδημία. Στα μαθήματά του χρησιμοποιούσε τη δημοτική γλώσσα. Διορίστηκε διοικητής Βορειο-Δυτικής Ελλάδας με έδρα το Μεσολόγγι από τον κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Ήταν αυτός που συγκέντρωσε τα οστά των ηρωικά πεσόντων κατά την Έξοδο σε ομαδικό τύμβο στο Ιερό Άλσος του Μεσολογγίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντώνης Καβάγιας « Βιογραφικά σημειώματα γιατρών από την Αρχαιότητα έως τα τέλη του 20 ου αιώνα » Εκδόσεις ZumeI. Αθήνα 2003
2. Ερρίκος Τράϊμπερ « Αναμνήσεις από την Ελλάδα, 1822-1828 » Ανέκδοτον χρονικό του Αγώνα. (Reminiscenzen aus Griechewland, 1822-1828) Μετάφραση- Έκδοση Δρ.Χρήστου Ν.Αποστολίδου, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1960.
3. Νικόλαος Κασομούλης « Απομνημονεύματα της Επανάστασεως των Ελλήνων, 1821-1833 » Εισαγωγή-Σχόλια : Γιάννης Βλαχογιάννης (Τρίτομο) Εκδοτικός οίκος Χ.Κοσμαδάκη και Σία, Αθήνα 1968
4. Σπυρομίλιος « Το Μεσολόγγι,(1825-1826), Αθήνα 1969 Προς τιμήν της Εκατονταετηρίδος της Εξόδου της ηρωϊκής Φρουράς.
5. Νίκος Κολόμβας « Μεσολόγγι, 1821-1829, οι Αθάνατοι Προμάχοι » Πρόλογος Κώστας Καρκανιάς Β' έκδοση, ΑΛΦΑ Εκδοτική και Πληροφορική, Αθήνα 2018
6. Αντώνης Διακάκης « Το Μεσολόγγι στο 1821 » Εκδόσεις Ασίνη Αθήνα 2019.
7. Conte Pietro Gamba « A Narrative of Lord Byron's Last Journey to Greece ». (Το Χρονικό του τελευταίου ταξιδιού του Λόρδου Μπάϋρον στην Ελλάδα). Μετάφραση Μπάμπης Αννίνος Εκδόσεις Γαλαξίας Αθήνα 1968 (Επανέκδοση ΟΛΚΟΣ για το ΒΗΜΑ της Κυριακής , Αθήνα 2003).